

Notater til møte med Lesekommisjon 23.3.26

Jeg heter Ann-Elise Finbog og som sametingsråd har jeg blant annet utdanning som mitt politisk ansvarsområde. Jeg ønsker å takke for invitasjonen til møte med Lesekommisjonen. Lesekommisjonens arbeid er et viktig og aktuelt tema, som jeg er sikker på kommer til å få stor betydning for barnehager og skoler i hele landet. Jeg gleder meg til å følge med på dette arbeidet, og ønsker dere lykke til med arbeidet dere skal starte med. For å forstå den samiske språkkonteksten, er det viktig å si noe om dette. Norge har tre offisielle samiske språk: det er nord-, lule- og sørsamisk. I internasjonal sammenheng er alle samiske språk karakterisert som truede, alvorlig truede og i ferd med å bli utdødde språk, og er beskyttet gjennom Europarådets minoritetspakt. Mánočalbmi erklæringen, som ligger til grunn for Sametingsrådets politiske plattform, er tydelig: Samisk lese- og skriveopplæring prioriteres høyt. For å få dette til, må Sametinget samarbeide tett med myndigheter, barnehager, skoler og det samiske samfunnet. Å kunne lese og skrive på eget språk gir mestring, selvtilit og muligheten til å ta del i kunnskapssamfunnet på egne premisser. Dette er avgjørende både for språkutvikling, identitet og videre utdanningsløp. Derfor arbeider Sametinget for å sikre systematisk opplæring i lesing og skriving på samiske språk fra første dag i barnehage og skole, og for at dette følges opp gjennom hele utdanningsløpet. I dette arbeidet er Lesekommisjonens mandat av særlig betydning for samiske barn og elever. Vi er tilfredse med at Sametingets synspunkter blir innhentet. For samiske språkets fremtid er kvaliteten i barnehager og skoler helt avgjørende. Læremidler og leselyst Lesing er en grunnleggende ferdighet i både grunnskolen og videre i opplæringsløpet. Å utvikle gode leseferdigheter og begrepsforståelse er viktig fra gode leseopplevelser i barnehagen, første leseopplæring og videre til arbeid med lengre og mer sammensatte tekster. For samiske barn er dette ekstra utfordrende på grunn av etterslep i samiske læremidler og samiskspråklig litteratur. Det publiseres årlig 20–30 samiske barnebøker, hovedsakelig på nordsamisk. Den største utfordringen er at tilbudet ikke er variert nok til å skape leselyst. Dette gjør at samisklærere bruker mye tid på å finne- og tilpasse egnede læremidler. Samisk skjønnlitteratur publiseres men er gjerne tilgjengelig i begrenset mengde opplag, dette av økonomiske og ressursmessige årsaker. Samisk skjønnlitteratur er tilgjengelig og kan lånes fra Nasjonalbiblioteket og Sametingets bibliotek. I denne sammenhengen vil jeg nevne viktigheten av bibliotek- og skolebibliotek. Sametinget har finansiert gode tiltak som forhåpentligvis vil fremme leselyst og motivasjon, og her vil jeg nevne en ny ordning, lesevern, i Finnmark, Troms, Nordland og Trøndelag. Målet er å skape gode leseopplevelser på samisk for barn, og samtidig gi samisk litteratur en tydeligere plass i bibliotekene. Muntlig fortelling og fortellertradisjon har en viktig rolle i samisk kultur, og er viktig å ivareta også i leseopplæringen. Det er også viktig å erkjenne at samiske barn og unge også er blitt mer digitale og bruker tid på digitale plattformer og spill. Det er få arenaer som er, eller har, samiskspråklig innhold og tematikk. Dette gir mindre plass til samisk språk i barn og unges hverdag, noe som påvirker deres språk- og begrepsutvikling. Dette påvirker barn og unges interesse og motivasjon for lesing generelt, og interesse for samisk litteratur og andre utgivelser. Sametinget har fått høre erfaringer fra samiske skoler om barn og unge som bruker engelsk og samisk i sin hverdag, og mindre norsk. Det er viktig å kjenne til hva samiske barn og unge er opptatt av, for å kunne utvikle metoder og opplæring som motiverer. Samiske pedagoger, foresatte og andre nære personer trenger å ha en konstant bevissthet i å lese, fortelle og bruke samisk mest mulig for å gjøre dette til en naturlig del av barnas liv og

hverdag. Samisk språkopplæring er avhengig av familien, slekta og det samiske samfunnet som vil være med og styrke samiske barns språk- og identitetsutvikling. For læring er motivasjon og positive holdninger til læring viktig. Lesing, språk og identitet Lesing er grunnleggende for læring, utvikling og deltakelse i samfunnet. Å lære å lese og skrive henger tett sammen med å beherske språket man skal lese på og med utviklingen av ordforråd. For samiske barn og unge har dette en ekstra dimensjon. Nyere forskning, blant annet Berit-Ellen Juusos doktoravhandling (Samisk høyskole, 2024), viser hvor viktig det er å ta hensyn til samiske språks særtrekk i leseopplæringen. Forskingen peker på holdninger om at samisk er et vanskelig språk, og at noen foreldre til og med har vært bekymret for å sette barna sine i samiske klasser. Flerspråklighet er en ressurs i samfunnet, og det å beherske sitt morsmål gir et sterkt grunnlag for å lære flere språk. Å kunne lese på et språk man identifiserer seg med, er uvurderlig for identitetsutviklingen. For mange samiske barn er barnehager og skoler de eneste arenaene, hvor de hører og lærer samisk. Når vi prater om samiske barn og elever, er det viktig huske at denne gruppen har ulik bakgrunn og kontekst. Vi har barn i samiske barnehager eller avdelinger i en norskspråklig barnehage. Noen elever får all sin undervisning på samisk enten på samiskspråklig skole eller i en samisk klasse. En del elever får stedlig undervisning i samisk noen timer i uka eller deltar i fjernundervisning fra sin hjemmeskole. Det at vi har flere samiske språk er en enorm rikdom og er viktig å ha i bakgrunnen når det er snakk om samiske barn og elever, og samiske barnehager og skoler. Disse har en viktig rolle i samiske barns identitetsutvikling. Utfordringer i dag Undersøkelser viser at norske barn og unge har svakere leseprestasjoner og lavere leselyst enn tidligere. Erfaringer viser at dette gjelder også samiske barn og unge, selv om vi mangler omfattende forskningsbasert statistikk. Det som er en nasjonal utfordring, er en enda sterkere og større utfordring i en samisk kontekst. Det er også en utfordring at det ikke finnes kunnskap om status og utviklingstrekk hos samiske elever. Samiske elever er en mangfoldig gruppe, slik jeg beskrev tidligere, og innebærer praktiske konsekvenser som f.eks. tilpasse leseopplæringen, læremidler og skjønnlitteratur for alle tre språkene. Det er som er naturlig for en samisk elev i en kontekst, er mer ukjent for en annen. F.eks. skjønnlitteratur om elvesamisk kultur er mer ukjent for et barn lenger sør i landet. Vi vet at tidlig innsats og tilpasset støtte er avgjørende. Det finnes fortsatt ikke fullstendig samiskspråklige kartleggingsverktøy for å avdekke lesevansker og språkvansker. Dette forsinker muligheten for å gi riktige tiltak til riktig tid. En annen stor utfordring er mangelen på samiskspråklige pedagoger og lærere, noe som direkte påvirker kvaliteten på språk- og leseopplæringen. Samiske pedagoger som skriver skjønnlitteratur er viktige, da de kjenner til hva samiske barn er opptatt av. Samtidig blir disse pedagogene borte fra barnehager og skoler, noe som gjør at sårt etterlengtet kompetanse må bygges videre. GSI tallene fra grunnskolen og fagvalg i videregående opplæring viser en positiv utvikling, nemlig at elever som mottar samisk undervisning øker. Økningen gjelder elever som har samisk som 2. språk. Statistikken viser at elever som velger samisk som andrespråk i videregående opplæring øker, og antall elever som har samisk som 1. språk synker. Det er få elever som har lule- og sørsamisk undervisning. Disse tallene understreker behovet for gode tiltak allerede i barnehagen og på småtrinnet for å beholde og få flere elever til samisk undervisning på alle de samiske språkene. Forventninger til Lesekommisjonen Kommisjonen skal beskrive hva som gir god leseopplæring på ulike trinn og foreslå tiltak som kan løfte barn og unges leseferdigheter og stimulere leselyst. Regjeringen ønsker kunnskapsbaserte råd som kan støtte barnehager og skoler, redusere kvalitetsvariasjoner og sikre tidlig og helhetlig oppfølging. Sametinget

anbefaler at Lesekommisjonen i sitt videre arbeid sikrer at samiske barn og unges behov, språk og læringsforutsetninger blir en integrert del av de kunnskapsbaserte rådene som utformes. Dette innebærer at tiltakene må være tilpasset samiske språk, samiske læringskontekster og de reelle utfordringene i samiske barnehager og skoler. Nord-, lule- og sørsamisk har behov for anbefalinger som tar hensyn til både språkets særtrekk og konteksten i barnehager og skoler der barn og elever er. Rådene må være tilpasset både elever som har samisk som førstespråk, elever som lærer samisk som andrespråk, og elever som vokser opp i flerspråklige hjem. Foreldre, besteforeldre og andre viktige voksenpersoner i samiske barns liv er viktige når det gjelder lesing og språkutvikling. Kommisjonen bør innhente informasjon fra samiske fagmiljøer for å sikre det samiske perspektivet. For å styrke samiske språk og sikre likeverdige utdanningsmuligheter, er det avgjørende at leseopplæringen for samiske barn og unge prioriteres høyt og gis en tydelig plass i kommisjonens endelige anbefalinger. Jeg takker for oppmerksomheten og ønsker kommisjon lykke til med deres viktige arbeid.

Sametinget vil tilføye betydningen av fornorskningsprosessen som enda berører mange dagens foreldre som har barnehage- og skolebarn. Sannhet- og forsoningskommisjonens gransking har vist at norske myndigheter nedvurderte og bidro til stigmatisering av samiske språk. Norsk fikk en langt større sosial og politisk betydning og ble derfor sett på viktigere enn andre språk. I flere generasjoner ble samisk språk og kultur nedprioritert, og mange samiske barn fikk ikke bruke sitt morsmål på skolen. Dette førte til at mange familier mistet samisk språk, identitet og kulturkunnskap. Samtidig er mange foreldre opptatt av at barna skal få mulighet til å lære samisk språk og kultur gjennom skolen og barnehagen. Foreldre spiller derfor en viktig rolle i språkrevitalisering ved å støtte samisk opplæring og styrke barnas tilhørighet til samisk kultur. (Rapport til Stortinget 2022-2023) Dette er viktig å ha med i utformingen av tiltak og anbefalingene som lesekommisjon vil gi og som vil inkludere foresatte/foreldre. Dette har også påvirket utvikling av skriftlig fortellertradisjon.